

Стаття присвячена аналізу сучасної джазової освіти в Україні; містить методичний матеріал для ознайомлення з джазом як мистецьким явищем у загальноосвітній школі (персоналії музикантів, навчальні заклади).

Статья посвящена анализу современного джазового образования в Украине; содержит методический материал для ознакомления с джазом как художественным явлением в общеобразовательной школе (персоналии музыкантов, учебные заведения).

The article is devoted the analysis of modern jazz education in Ukraine; contains methodical material for an acquaintance with jazz as artistic phenomenon at general school (personalias of musicians, educational establishments).

ЗНАЙОМТЕСЬ: МІСТЕР ДЖАЗ

Н. І. Дячук

Сьогодні музичне виховання потребує організації спілкування молоді з музичною культурою, яке виходить далеко за межі загальноосвітнього процесу. Це надзвичайно актуально в час, коли проблеми соціальної адаптованості юнацтва набувають неабиякого значення у зв'язку з необхідністю формування соціально відповідальної та естетично вихованої особистості. Одним із шляхів вирішення окреслених завдань, на наш погляд, є ознайомлення на уроках музики в загальноосвітній школі з таким визначним мистецьким явищем як джаз, оскільки трансформаційні зміни, що відбуваються у соціокультурному просторі зумовили широке споживання цього популярного у молодіжному середовищі виду мистецтва, яке є інтонаційною основою багатьох стилів сучасної музики.

Україна і джаз. Відсутність класичних джазових шкіл, обмеженість надходження музичного матеріалу та інформації із за кордону за часів холодної війни між Радянським Союзом і США, не дозволило джазу зайняти гідне місце у вітчизняній музичній культурі – починаючи з 40-х років ХХ ст. джазова музика була заборонена. Багатьом відомі такі крилаті вислови як: "Сьогодні ты играешь джаз, а завтра родину продашь", "...рвавнули тромбоны, взвыли саксофоны...", "От саксофона до ножа – один шаг", "Джаз – музыка толстых" тощо. Джаз зазнав гонін у країнах колишнього СРСР. Часткове офіційне визнання він отримав лише у 80-х роках минулого століття. В Україні така ситуація негативно позначилася не тільки на існуванні джазової культури як такої, а й на розвиткові джазової освіти. Лише в останні десятиріччя, у зв'язку зі зникненням ідеологічних кордонів та приходом так званого "smooth jazz" (легкого, комерційного джазу), джазова музика стала більш зрозуміла для української публіки, з'явилася чимала аудиторія слухачів, яка бажає слухати і вивчати джаз.

Апологетами джазу в нашій країні можна вважати В. С. Симоненка та В. О. Молоткова. Володимир Симоненко (1940–1998 рр.) – один з найкращих джазових теоретиків, який написав у радянські часи "настільну книгу" для вітчизняних джазменів – "Мелодії джазу". В. С. Симоненко був автором чисельних статей, рецензій, анотацій до грамплатівок, брав участь у конференціях і семінарах, присвячених джазовому мистецтву, редагував видання, займався педагогічною діяльністю. Володимир Степанович був членом редколегії довідника "Музичний реєстр України (1997–1998)", автором статей про джаз в "Українській музичній енциклопедії" та "Енциклопедії сучасної України".

Ім'я Володимира Олексійовича Молоткова (1947–2005 рр.) відомо майже кожному музиканту колишнього СРСР. Володимир Олексійович – один з найкращих українських педагогів. Йому належать декілька навчальних посібників – "Джазова імпровізація на гітарі" ("Музична Україна", 1983), "Джазова імпровізація на шестиструнній гітарі" ("Музична Україна", 1989), "Аранжування для гітари" ("Хрещатик", 1997), які були "порятунком" для молодих гітаристів на всьому пострадянському просторі за відсутності інших, в тому числі, західних, підручників.

Є в Україні сьогодні й високопрофесійні джазові музиканти – серед яких Ігор Закус (бас-гітара), клавішники Радіон Іванов, Сергій Давидов, Володимир Соляник, Наталія Лебедева, Сергій Горюнович, Павло Шепета; гітаристи Енвера Ізмайлова, Володимир Молотков, Олександр Любченко, Володимир Шабалтас; Юлія Рома (вокал); Віктор Соломін (домра); Костянтин Стрельченко (баян); Олексій Фантаєв (ударні); Юрій Яремчук (саксофон) та інші. Українські джазмени грають не тільки американські джазові стандарти, а й власні оригінальні твори та ук-

раїнську народну музику в джазовій обробці (наприклад, "Коломийки" І. Закуса, "Українські джазові танки" С. Давидова, альбом М. Юрасової (Млади) "Ой весна, весна" в аранжуванні П. Шепети тощо).

Багато зусиль на захист та популяризацію джазової музики докладає наш сучасник джазовий критик – організатор концертів, радіоведучий Олексій Коган. Він особисто знайомий з легендарними джазменами світового масштабу, Олексія знають і поважають музиканти різних країн світу. За його участю в джазовому житті України відбувається багато подій.

Нині, коли Україна стала незалежною суверенною державою, яка прагне до європейської та світової спільноти, джазова музика вивчається на джазових та естрадних відділеннях у дитячих музичних школах та школах мистецтв, у музичних училищах, консерваторіях. Професійну джазову освіту можна здобути у таких середніх спеціальних та вищих навчальних закладах: Криворізьке державне музичне училище, Київське вище музичне училище імені Р.М. Глієра, Львівське музичне училище імені С.П. Людкевича, Одеське училище мистецтв і культури імені К.Ф. Данькевича, Харківське музичне училище імені Б. Лятошинського, Хмельницьке музичне училище імені В. Заремби, Черкаське музичне училище імені С. Гулака-Артемівського, Київська школа джазового і естрадного мистецтва "Арт Ліга", Донецька державна музична академія імені С.С. Прокоф'єва, Харківська державна академія культури, Харківський державний університет мистецтв імені І.П. Котляревського.

Але незаперечною умовою конкурентоздатності вітчизняної школи джазового мистецтва є залучення молодого покоління до світового освітнього музичного процесу. Варіантів є декілька. Перший – участь перспективної молоді у так званих літніх джазових школах, що часто відбуваються в Польщі, Литві і Латвії. Деякі з молодих українських виконавців брали участь у таких заходах, згодом із захопленням розповідаючи про надзвичайні враження від спілкування зі своїми іноземними колегами і світовими зірками джазової музики. Другий варіант – участь у майстер-класах виконавців-гастролерів. Досвід проведення таких уроків є, і його варто поглиблювати. Врешті, третій варіант є повноцінним навчанням за кордоном, наприклад, в Катовіце, Ессені, Осло або в найвідомішій у світі джазовій школі *Berklee College of Music* у Бостоні у високопрофесійному джазовому середовищі, серед однодумців і кваліфікованих педагогів. На жаль, подібна освіта не є дешевою, а тому мало доступна для

співвітчизників. Вочевидь, українській державі варто активніше залучати меценатів і створювати фонди підтримки обдарованої молоді, що уможливило б фінансування майстер-класів, літніх шкіл, навчання, вдосконалення та розвиток джазових талантів. Такі заходи, безперечно, будуть стимулювати зміцнення позицій вітчизняної джазової школи.

Крім розвитку професійного джазового виконавства і освіти в нашій країні вивчення джазової музики включено до змісту загального музичного виховання. Сучасний учитель музики може ознайомитись з фундаментальними дослідженнями зарубіжного музикознавства з джазової проблематики (А. Азріль, І. Берендт, Д. Декстер, Ф. Дрігз, Д. Коукер, Х. Ланге, Л. Остранскі, Л. Расмуссон, У. Сарджент, Л. Фезер, В. Хельвінг та ін.). Методичні аспекти джазової виконавської майстерності висвітлені у працях Д. Пасса, П. Мартіно, В. Молоткова, В. Манілова, А. Бадьянова. Крім цього, джазова тематика широко розробляється в ілюстрованих журналах, буклетах, мемуарах музикантів, оглядових статтях про джазових виконавців та їхні концертні програми такими авторами, як: Т. Леман, Р. Братфіш. Коло довідникової та просвітницької літератури представлено іменами О. Блекстоуна, Д. Кенінгтона, Л. Мархасьова, А. і О. Медведєвих, Д. Мікера, Є. Овчиннікова. Цікаві роботи істориків, журналістів, письменників, музикантів (М. Стернс, В. Конен, Д. Коллієр, Ю. Панасьє).

Джазова наукова, науково-популярна, мистецтвознавча та педагогічна література представлена достатньо широко, але проблеми актуалізації виховного потенціалу джазу та методи його впровадження в навчальний процес українських освітніх закладів розроблені недостатньо. Дана стаття покликана у деякій мірі вирішити вищезазначену проблему.

Джаз на уроці музики. Згідно з державною програмою з музичного мистецтва знайомство з джазом відбувається у першому семестрі восьмого класу в розділі "Відлуння епох у музичному мистецтві". На вивчення теми виділяється один урок, на якому передбачено слухання спірічуелсу та двох блюзів, один з яких виконує Луї Армстронг. На цьому ж уроці повторюється українська народна пісня "Чом ти не прийшов", яка прослухана у виконанні тріо Мареничів та вивчена напередодні [2].

Аналіз програмового репертуару показав, що для слухання учням пропонуються твори тільки раннього джазу, серед яких – блюз у виконанні Луї Армстронга. Як відомо, даний музикант належить лише до одного з багатьох стилів джазової

музики – "диксиленду" або "новоорлеанського стилю". Армстронг був консерватором по відношенню до більш пізніх стилів джазу, таких як бібоп, і різко критикував їх. Луї був "піонером" джазу, його безпосереднім творцем; місця його перебування в різні роки співпадали з тимчасовими джазовими столицями (Новий Орлеан, Чикаго, Нью-Йорк), він грав з найвидатнішими музикантами свого часу, звучання його труби було розкішне і сильне, а голос мав незрівняний тембр... Але, на наш погляд, знайомство з таким видатним музичним явищем як джаз заслуговує на більш широке представлення. Тому, пропонуємо наступний варіант викладення даної теми.

Урок можна розпочати з найвідомішої пісні у виконанні Луї Армстронга "Hello, Dolly", під яку діти заходять до класу. Ця пісня знайома кожному, доступна для сприймання, а тому зразу ж налаштовує дітей на позитивне ставлення до джазової музики. Прослухавши фрагмент мелодії, доречно задати питання: "Діти, ми увійшли до класу сьогодні під декілька незвичну для вас музику, яку?" (Джазову).

Продовжити *бесіду* про джазову музику доречно історією виникнення джазу: "Джазу вже більше ста років. Народився він у Північній Америці. За цей час джазова музика неодноразово вмирала, відроджувався, переживала кризи, причини яких ще не вивчені повністю. У розвитку джазу відбилася багато проблем розпуканого ХХ століття: загострення соціально-класових протиріч, зростання самосвідомості пригноблених націй і народів, проблеми моралі в буржуазному суспільстві. Дотепер ведуться спори, а що ж входить до поняття "джаз"? Давайте прослідкуємо його витоки та розвиток найзначніших стилів".

Варто зазначити, що джаз – це не тільки музика афроамериканців. Вона виникла в результаті злиття європейської ("білої") та африканської ("чорної") культури. Джазова музика за своїм характером імпровізаційна. Поняття "імпровізація" можна пояснити за допомогою виконання такого *творчого завдання*: швидко придумати римоване закінчення до віршика: "Джаз я дуже люблю" – (.....) [4]. У кожного учня буде свій варіант відповіді, а швидкість, якість, почуття рими і буде імпровізацією. Варто наголосити на тому, що імпровізувати може кожний, але цьому треба вчитися, протягом всього життя.

Далі можна прослухати історичні записи пісень, котрі привели до виникнення джазу. Це будуть спірічуелси – своєрідні молитви, в яких принижені і пригноблені темношкірі раби скаржилися на свою долю, оспівували буденність і

мріяли про краще життя. *Слухання музики* необхідно обов'язково коментувати *розповіддю* про певний джазовий напрямок або стиль. Наприклад, про блюз можна розказати так: "Із всіх форм афроамериканського вокального мистецтва найістотніший вплив на формування і розвиток джазу здійснив блюз. Блюзи виконувались соло у супроводі гітари або губної гармошки. В них співається про втрачену любов і втрачену людську гідність, про гірку неволю і непосильну працю. Блюз – це скарга, крик протесту людської душі проти рабського пригноблення. Музика блюзу весела, хоча з нотками суму". Слід наголосити на імпровізаційному характері блюзових пісень [1].

Потім пропонуємо послухати українську народну пісню "Чом ти не прийшов", яка зазначена в шкільній програмі, але у виконанні українського джазового бас-гітариста Ігоря Закуса у сучасній джазовій версії. Саме слово "сучасний" надзвичайно зацікавлює дітей, змушує по-новому поглянути на український фольклор. Слід провести *аналіз засобів музичної виразності* та наголосити на тому, що джазового звучання відома українська пісня набула завдяки зміні ритму, який відтворюють барабани, бас-гітара та ритм-гітара. Мелодія та гармонія твору в основному залишились ті самі, але твір зазвучав по-новому. Спочатку мелодію грає соліст на бас-гітарі, потім імпровізують клавішні інструменти та бас-гітара (з накладанням звукових ефектів), далі – вступають духові інструменти (в них чути відголоски карпатських наспівів). В кінці твору знову повертається мелодія. На прикладі "мандрів" рідної мелодії можна яскраво прослідкувати як джазова обробка змінює характер знайомої з дитинства пісні, немов "одягає" її у сучасне вбрання.

Для більш глибокого ознайомлення з джазовою музикою варто продемонструвати дітям фрагменти різноманітних джазових стилів, таких як соул, ритм енд блюз, джаз-рок, кул, свінг, диксиленд (на вибір учителя) та визначити разом з учнями спільне й відмінне у цих стилях. Також варто порівняти відому всім підліткам тему Sway в сучасній естрадній обробці (ця тема зараз звучить на кожній дискотечі) та в оригінальній версії Пітера Чінкотті, записаній у 60-х роках минулого століття. Після прослуховування слід попросити дітей охарактеризувати мелодію (яка залишилась незмінною) та ритм (який змінився завдяки використанню новітніх комп'ютерних технологій). Оригінальна версія записана в бразильському стилі *боса нова* у виконанні фортепіано, контрабасу та барабанів. Сучасна ж версія має чіткий дводольний розмір, збага-

чена звучанням духових інструментів та комп'ютерними ефектами. Також слід зауважити, що сучасна музика черпає багато своїх ідей із джазової музики, адже саме джаз є її предком.

З метою активізації інтересу школярів до вивчення даної теми можна застосувати *інтерактивні* методи навчання та таку нетрадиційну форму уроку, як, наприклад, "урок-майстерня" [1].

Учням пропонується уявити себе "підмайстрами", вчитель грає роль "майстра". Школярі повинні самі здобувати знання, так як це буває в майстернях художників, де підмайстри рівноправно беруть участь у створенні загального витвору мистецтва, вдаючись до допомоги майстра тільки у тому разі, якщо виникнуть труднощі.

Тут використовується *проблемно-пошуковий* метод. Вчитель визначає проблему за допомогою записаних на дошці запитань: "Що ми хочемо знати про джаз?" "Джаз – це що? Чим відрізняються засоби музичної виразності у джазі, класичній та сучасній музиці?" Для з'ясування цих питань клас об'єднується у три групи "підмайстрів". Звучить п'єса *Someday My Prince Will Come* у трьох різних виконаннях. Це п'єса з американської версії мультфільму "Білосніжка та семеро гномів", яка в оригінальній версії звучить у класичному викладенні. Другий варіант цієї ж мелодії запропонуємо в естрадній обробці у виконанні співачки *Anastacia*. Третій – джазова версія у виконанні тріо Біла Еванса.

Кожна група "підмайстрів" аналізує засоби музичної виразності, "свого" стилю. Відповідно, перша група – класичного, друга – сучасного, третя – джазу. Після прослуховування підводяться підсумки з колективним обговоренням і доповненнями, в результаті чого учні приходять до висновків, що класична музика часто виконується симфонічними та камерними оркестрами, співаки співають в академічній манері; ключову роль у створенні музичного образу відіграє мелодія. Сучасна музика використовує всі надбання техніки (спеціальні ефекти, електронні звуки), естрадну манеру співу, чіткий розмір. Джаз широко використовує імпровізацію, свінговий ритм (акцентування слабких долей такту), внаслідок чого характер твору змінюється докорінно.

Для закріплення знань про свінговий ритм пропонуємо учням з'ясувати це поняття через *гру слів*, переставляючи наголос з першого складу на другий. Наприклад: /По-ля, /По-ля або По-ля/, По-ля.

Самостійним завданням може бути таке – прочитати два вислови про джаз та відповідати на питання: "Подумайте, будь

ласка, чому такі різні вислови про джаз М.Горького і Д. Мійо? Який з них, на ваш погляд, більш справедливий по відношенню до джазової музики?"

Вислів перший: "Раптом в чужій тиші починає сухо стукати якийсь ідіотський молоточок – 1,2,3,10,20 ударів. І услід за ними, ніби шматок бруду в прозору чистісіньку воду падає дикий виск, свист, вий. Ревіння, тріск: вириваються нелюдські голоси, нагадуючи кінське іржання, лунає хрюкання мідної свині, крики ослів, любовне квакання величезної жаби. Весь цей образливий хаос в скажених звуках підкоряється ритму, ледве уловимому, і, послухавши ці крики хвилини дві, починаєш мимоволі уявляти, що це грає оркестр божевільних" (Спогад М. Горького про джаз в Америці) [3].

Вислів другий: "У невеликому дансингу можна почути, як негритянка співає протягом години і більш все одну і ту ж мелодію, повну захоплюючої сили, такого ж тонкого малюнка, як будь-який прекрасний класичний речитатив. Їй акомпанує джаз-бенд. Ліне мінливий мелодійний потік. Варіації розростаються, майже досягаючи потужності симфонії. Тут ми стикаємося з самими першоджерелами музики, з тією глибокою стороною людської душі, якою вона зобов'язана своїм походженням. І ця музика хвилює не менш глибоко, ніж який-небудь всіма визнаний геніальний художній твір" (Д. Мійо) [там же].

Застосування вчителем творчих, імпровізаційних, інтерактивних методів якнайкраще стимулює пізнавальну діяльність учнів, акцентує на значенні засобів музичної виразності у створенні музичного образу, акумулює знання з різних тем навчальної програми, допомагає систематизувати вивчений матеріал. І, нарешті, знайомство з цікавою музикою, яке розпочинається зі скількох уроків у невимушеній атмосфері, можливо відкриє багатьом молодим людям яскравий світ споріднених їхнім душам інтонацій, вражень, які надихають, дають насолоду і змушують пізнавати і слухати, слухати, слухати незрівнянне диво під назвою джаз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буторін П.А. Теоретико-методичні основи джазу як феномену музичного мистецтва : магістр. роб. : спец. 8.010103 "Педагогіка і методика середньої освіти. Музика" / Павло Андрійович Буторін. – Полтава, 2009. – 119 с.

2. Художньо-естетичний цикл : програми для загальноосвітніх навч. закладів. 5-11 класи. Затверджено МОН України / Відп. за випуск О.В. Корнилова. – К. : Ірпінь, 2005. – 233с.

3. <http://www.musiclab.ru>.

4. <http://www.readall.ru>.

Стаття надійшла в редакцію 8.12.2009 ■